

Bosch
Requiem

Bosch Requiem

2020

BOSCH REQUIEM

2020

YEONDO - SEUNG-WON OH

YeonDo

Seung-Won Oh

no
vem
ber
music

November Music 2020

BOSCH REQUIEM 2020

YEONDO

VAN SEUNG-WON OH

5 EN 6 NOVEMBER 2020

Jheronimus Bosch Art Center, 's-Hertogenbosch

YeonDo is een compositieopdracht van November Music

Bosch
Requiem

no
vem
ber
music

November Music 2020

Voorwoord

2020 zal hoe dan ook de geschiedenis ingaan als een bijzonder jaar. We werden geconfronteerd met iets dat niet alleen het leven van oude of zieke mensen bedreigt maar in potentie ieder van ons zou kunnen treffen. Ook het afscheid nemen van dierbaren verloopt niet op een wijze die we gewend zijn.

Het leven zelf is al raadselachtig genoeg, maar het mysterie van de dood roept nog veel meer vraagtekens op. Als de dood dan op de deur klopt, wordt het stervensproces met allerlei mystieke rituelen omgeven, van het Tibetaanse dodenboek tot het katholieke sacrament van de zieken. De Koreaanse katholieke kerk houdt er een geheel eigen traditie op na: YeonDo. Voordat iemand wordt begraven, vindt er een begeesterd groepsgebed plaats voor de dode. De Koreaans-Nederlandse componiste Seung-Won Oh is gefascineerd door dit unieke dodenritueel dat oorspronkelijke begrafenisstradities verbindt met het katholieke geloof. Tijdens het YeonDo-ritueel verblijft de dode in het vagevuur totdat de zonden zijn vergeven en het hemelen kan beginnen. De geest wordt voorbereid op zijn tocht naar een nieuwe wereld, onder meer met een ceremoniale maaltijd. In haar requiem *YeonDo* geeft Seung-Won Oh een nieuwe, eigentijdse invulling aan deze aloude traditie.

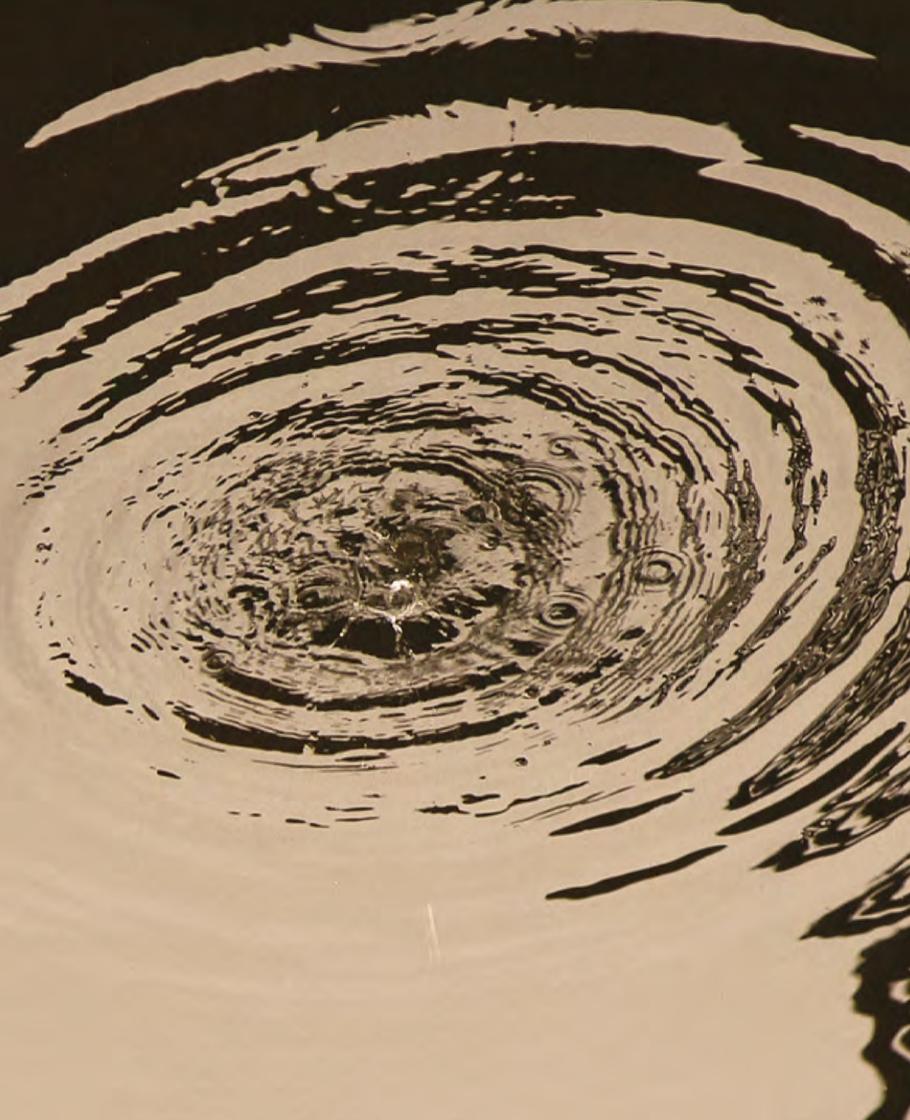
Martin Hoondert, theoloog aan Tilburg University, wijdt een kort essay aan de rituelen die bij verschillende culturen in gebruik zijn bij de omgang met de dood en de betekenis van het requiem daarbinnen.

De dood is in 2020 voor iedereen dichtbij geweest. Meer dan ooit werden we erop gewezen wat het is om (samen) mens te zijn en dat het belangrijk is om afscheid betekenisvol te markeren. Een opdracht voor een nieuw requiem is een geschikte manier om te verkennen wat betekenisvol is of zou kunnen zijn.

November Music

's-Hertogenbosch, 2020

Het concert op 6 november van 19.00 uur wordt live gestreamd door Parmando 24Culture en is te beluisteren via de website van November Music, www.novembermusic.net. Ook wordt het concert opgenomen door NPO Radio4. Uitzending op maandag 9 november, in het Avondconcert op Radio 4, om 20.00 uur.

Inhoud

2

Voorwoord

8

Zingen voor een schone ziel

Nicoline Baartman

12

Een muzikaal ritueel tegen de dood

Martin Hoondert

24

Libretto YeonDo

39

Biografieën

44

Medewerkers

47

Colofon

Zingen voor een schone ziel

Nicoline Baartman

In *YeonDo* is het resoneren van metaal net zo belangrijk als de gezongen psalmteksten. Componist Seung-Won Oh nodigt met haar eigenzinnige requiem uit tot zelfreflectie en gedachten over eindigheid.

Misschien ben je te gelukkig om een requiem te schrijven, opperde iemand. Seung-Won Oh (Seoul, 1969) vertelt het met pretogen vanachter haar beeldscherm in Dijon, waar ze onlangs naartoe is verhuisd. Dat deel van de veronderstelling klopt: het gaat goed, haar persoonlijke leven is meer dan op orde, en dat is weleens anders geweest. Maar om nou haar geworstel met *YeonDo* – de titel van haar Bosch Requiem 2020 – daaraan te wijten? ‘Het gekke is: het componeren gaat moeilijk, terwijl de muziek die ik nu schrijf relatief eenvoudig is.’

YeonDo betekent letterlijk ‘vagevuurgebed’. In de Koreaanse katholieke kerk, waarin ze is opgegroeid, is het zowel de antifonale samenzang voor Allerzielen als een onderdeel van de rijke rituelen waarmee een overledene in Korea uitgeleide wordt gedaan, soms wel drie dagen lang. Toen ze de compositieopdracht van November Music kreeg, wist ze meteen dat haar requiem een herinterpretatie zou worden van het begrafenisgezang: een eenvoudige, gedragen melodie op vaste psalmteksten. In koor dragen de nabestaanden zo bij aan het reinigen van de ziel van de overledene voordat hij de hemelpoort kan binnengaan.

Het stuk draagt onmiskenbaar theatrale elementen in zich, aldus Oh. Het New European Ensemble blijft op z’n plek, terwijl solist Helena Rasker (‘met haar prachtige, soms ambigue geluid’) en de zangers van Cappella Pratensis zich gaandeweg verplaatsen in de ruimte. ‘Het Jheronimus Bosch Art Centre en zijn prachtige akoestiek nodigen daartoe uit.’ De processie aan het begin heeft bovendien een praktische functie: de toehoorders op verantwoorde wijze naar hun zitplaatsen loodsen.

Seung-Won Oh: ‘Wat me zo aanspreekt in het katholieke geloof is de bescheidenheid van de mens tegenover God en de natuur. Die houding komt ook in mijn composities steeds meer naar voren. Zo begon ik aan *Vanapriya, Beloved Forest*, een recent stuk dat ik voor ensemble *Insomnio* schreef, met het idee dat het over vogelgezang zou gaan, maar het werd een ode aan het grote geheel: het woud waarin vogels leven en de schoonheid van de natuur. *YeonDo* is daar een voortzetting van.’

Hoewel ze zich in vorm en stijl meer met Stravinsky verbonden voelt, is Messiaen in inhoudelijk opzicht haar voorbeeld. ‘Zijn composities munten uit in een geweldig klankbeeld en zijn vervuld van een religieus idee waarin de componist zelf verdwijnt. Die nederigheid streef ik in *YeonDo* ook na.’

Ze heeft een lange weg afgelegd: de dochter uit het geslaagde middenklasse-gezin in Seoul die voor dokter of advocaat zou leren. ‘Toen ik besloot muziek te gaan studeren, heeft mijn vader twee maanden niet tegen me gesproken.’ Ze studeerde aan de Ehwa-vrouwenuniversiteit in Seoul, sloeg haar vleugels uit naar Illinois en Massachusetts – waar ze tegen wil en dank ineens doorging voor ‘vrouwelijke, Koreaanse componist’ – en besloot in 2001 haar heil in Den Haag te zoeken, bij docent Louis Andriessen. ‘Van hem heb ik geleerd bewust keuzes te maken.’

Een workshop microtonale muziek met Joël Bons opende haar de ogen voor de traditionele Koreaanse muziek en de mogelijkheden van de pentatoniek. ‘Ik realiseerde me dat ik altijd met een westerse bril naar Koreaanse muziek had gekeken, die nog als tweederangs werd beschouwd in de tijd dat ik aan mijn muziekstudie begon. De rijkdom van het timbre met al zijn nuances gaat bijvoorbeeld verloren in een westerse notatie.’

Sindsdien heeft Seung-Won Oh haar eigen idioom ontwikkeld waarin westerse en oosterse elementen op verfijnde wijze samengaan. Dat onderscheidt zich onder meer door een sterk vormgevoel met repetitieve elementen, uitgelezen klankkleuren en een voorliefde voor percussie.

De intentie van de gebeden zijn in haar onorthodoxe benadering van het klassieke requiem niet voorbehouden aan de vocale passages. ‘De instrumentale gedeeltes en de reminiscenties aan kerkklokken – je zult veel resonerend metaal horen – hebben hetzelfde doel.’

Ze koos bewust voor Latijnse en Koreaanse psalmvertalingen, omdat ze niemand wil buitensluiten. ‘Ook mensen die niet religieus zijn, wil ik uitnodigen stil te staan bij de dood van een geliefde, of misschien wel de eigen eindigheid.’ Oh hoopt dat haar eigen gedachten vrijelijk kunnen uitgaan naar haar kat, lange tijd haar trouwe metgezel, die onlangs overleed. ‘Ik hoop dat het goed met hem gaat.’

Met *YeonDo* wil ze voor alles het belang van ‘samen reflecteren’ overbrengen. ‘Jaren geleden werd een stuk van mij op de Cello Biënnale, gedirigeerd door Reinbert de Leeuw, beloond met een minutenlange, staande ovatie. Maar toen ik na afloop over de brug voor het Muziekgebouw liep, voelde ik me leeg. Dat soort succes is niet wat ik nastreef. Het gaat me om de muziek en de communicatie met het publiek. Al is er maar één iemand in het publiek die tijdens *YeonDo* dichter bij zichzelf komt en betekenis aan het ritueel ontleent die de pure luisterervaring overstijgt, dan is de uitvoering geslaagd.’

Een muzikaal ritueel tegen de dood

Martin Hoondert

Words against death – woorden die de dood weerstaan: zo typeert Douglas Davies, hoogleraar Death Studies in Durham (UK), de woorden, rituelen en culturele expressies die wij gebruiken in de omgang met de dood. De dood mag niet het laatste woord hebben, het laatste woord is aan de levenden. En daarom laten we het dode lichaam niet zomaar achter in de aarde of in het vuur. We *moeten* iets doen, zeggen en zingen; we kunnen niet anders.

REQUIEM

Het Latijnse Requiem is een van die culturele expressies – *words against death* – waarmee we de dood het laatste woord ontnemen. Het Requiem typeert de dood als ‘rust’, eeuwige rust zelfs. Niet in een beschrijvende, maar in een verlangende en biddende taal wordt gevraagd de dode eeuwige rust en licht te geven. We stuiten onmiddellijk op de grenzen van de taal, en op de grenzen van ons weten. Eeuwige rust? Licht? Wat zegt die tekst, waar zoekt zij naar? Het is een taal die reikt over de grenzen van de dood heen, maar die niet los staat van het leven hier en nu. Hiernamaals en hiernamaals staan niet los van elkaar. Dus als we met het Latijnse Requiem zingen over rust en licht, dan doen we dat omdat wij in het hier en nu daarnaar verlangen.

De dichter Huub Oosterhuis gaat in zijn hertaling van het Latijnse Requiem in gesprek met de tekst:

Requiem aeternam
want het is genoeg geweest
al het rauwe rusteloze
godverlaten vele
requiem aeternam dona eis
als er iets te geven is
geef ons rust die eeuwig is

Requiem aeternam dona
want het is genoeg geweest
alle onrecht van de wereld

Het oude Requiem zingt over de dood als rust, geruststellende en troostende taal die zich keert tegen het onbekende en vreeswekkende van de dood én tegen de onrust van de wereld.

VAN KERK NAAR CONCERTZAAL

Het Latijnse Requiem ontstond in de late achttiende eeuw en nog steeds wordt deze dodenmis gezongen in de rooms-katholieke liturgie. Componisten hebben zich de Latijnse teksten toegeëigend en in de loop van de eeuwen is het Requiem uitgegroeid tot een groots muzikaal werk dat beter past in de concertzaal dan in het kerkgebouw. Uit een lange rij van componisten die het Requiem gecomponeerd hebben, noem ik hier Berlioz (1837), Verdi (1874), Britten (1962), Ligeti (1965), Penderecki (1980), Webber (1984), Manneke (2005) en Zuidam (2013).

Dankzij de overgang van kerk naar concertzaal kregen componisten de mogelijkheid om vrij met de teksten van het Requiem om te gaan. De voorgescreven Latijnse teksten werden aangevuld met eigentijdse gedichten (zie het *War Requiem* van Britten) of werden geheel vervangen door nieuwe teksten (zie het *Deutsches Requiem* van Brahms). Zo is het Requiem niet alleen een muzikaal-rituele vorm, maar ook een heel persoonlijk statement over leven en dood. De componist wil aan de luisteraars zijn of haar *words and sounds against death* laten horen.

MUZIKAAL RITUEEL

De uitvoering van een Requiem in de concertzaal is meer dan een presentatie van een muzikaal werk. Eigenlijk geldt dit voor elk live concert, maar ik focus hier op de uitvoering van een Requiem. Mijn stelling is: een Requiem-concert is een muzikaal ritueel.

We kunnen eindeloos discussiëren over wat bedoeld wordt met het begrip 'ritueel'. In de wetenschap, met name in de antropologie,

sociologie en de zogenoemde *ritual studies*, zien we vele definities. Kenmerken die genoemd worden, zijn: formalisering, esthetisering, stileren. Belangrijk is ook: het ritueel verwijst naar iets buiten zichzelf, het drukt een bepaalde waarde uit. Zo zijn de rituelen op 4 en 5 mei een uitdrukking van de waarde 'vrijheid' en is de babyshower, een nieuw, opkomend ritueel, de uitdrukking van dankbaarheid voor het leven. Een derde element dat we in veel definities en omschrijvingen van het begrip ritueel tegenkomen en als een verborgen onderstroom in veel rituelen aanwezig is, is 'bezwering'. Rituelen bezweren onze angst. De rituelen van 4 en 5 mei beogen ook de bedreigingen van onze vrijheid de wacht aan te zeggen; en de babyshower is ook een bezwering van de angst voor de kwetsbaarheid van het nieuwe leven.

Bij een concert komen luisteraars samen met een gedeelde nieuwsgierigheid en interesse voor de muziek die zal gaan klinken. Er is een gedeelde hartstocht en liefde voor muziek, die leidt tot verbondenheid. Hierdoor voelt de individuele concertganger zich opgenomen in een groter geheel. De antropoloog Victor Turner noemde deze ervaring 'communitas': een gevoel van saamhorigheid, in elk geval voor de tijdsduur van het concert. Die ervaring van communitas is ongrijpbaar; het is niet zo dat de aanwezige luisteraars een gemeenschap of eenheid vormen. Er hangt als het ware iets in de lucht dat hen bindt en boeit, een besef dat zij samen iets meemaken dat anderen – die er niet bij zijn – niet meemaken. Die collectieve ervaring zien we terug bij veel rituelen, denk aan de Dodenherdenking op 4 mei of de feestelijkheden op Koningsdag.

Bij een Requiem-concert plaatsen de luisteraars zich in een lange traditie van Requiem-verklankingen – *sounds against death*. De dood is het thema, en daarmee ook de waarde van het leven en de zekerheid van de eindigheid van het bestaan. De onontkoombare waarheid van de dood – waaraan we wellicht liever niet denken – wordt ons getoond in

Beelden van een YeonDo-ritueel uit de documentaire *Korean Catholic Funeral Tradition* van Seung-Hwan Lee (2019).

muzikale gedaante. Dankzij de esthetische gestalte die de componist aan de dood heeft geschonken, kunnen we hem omarmen. De muziek helpt ons onze angst voor de dood te bezweren en zet ons aan het leven te vieren. Het muzikale ritueel van het Requiem-concert doet hetzelfde als wat alle dodenrituelen doen: aan de dood het laatste woord ontnemen.

YEONDO

Aan de lange reeks van Requiem-composities heeft de Koreaans-Nederlandse componiste Seung-Won Oh een nieuwe toegevoegd. In haar *Bosch Requiem 2020* is niet de tekst van het Latijnse Requiem het uitgangspunt, maar een ritueel dat eigen is aan de rooms-katholieken in Korea: het YeonDo ritueel. Dit ritueel vindt plaats op het moment tussen overlijden en begraven (en soms zelfs al voor het overlijden) en is bedoeld om de ziel van de overledene te begeleiden van deze wereld naar de ‘volgende wereld’. Het YeonDo ritueel kent raakvlakken met katholieke rituelen elders in de wereld, in verleden en heden. Zo was het in Nederland lange tijd gebruik om op Allerzielen (2 november) te bidden voor de overledenen die in het zogenoemde vagevuur verbleven. Het vagevuur was een soort voorportaal van de hemel waaruit de overledenen konden ‘ontsnappen’ dankzij het gebed van de levenden. Dergelijke rituelen zijn een uitdrukking van de intense verbondenheid tussen levenden en doden: onze geliefde doden mogen dan wel weg zijn, we blijven met hen verbonden.

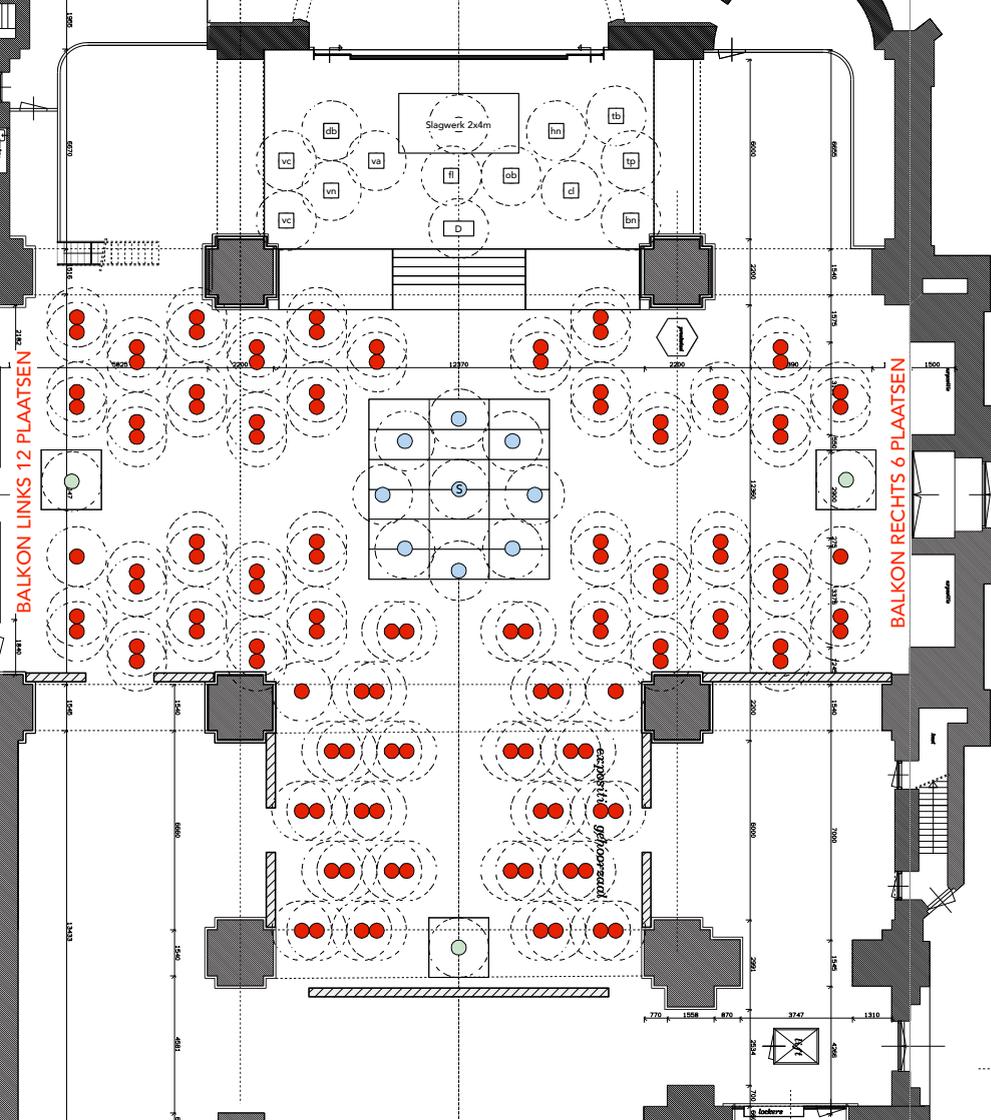
Het YeonDo ritueel begint onmiddellijk als iemand overleden is. Mensen uit de gemeenschap, die geleerd hebben hoe de YeonDo uitgevoerd moet worden, waken bij de overledene en zingen de gebeden. De melodieën zijn ontleend aan traditionele, Koreaanse

volksmelodieën en zijn repetitief. De YeonDo gaat continu door, vanaf het overlijden tot en met de begrafenis. Door het zingend bidden wordt de overledene naar een ‘nieuw leven’ geleid en zijn de direct nabestaanden tijdens deze verdrietige dagen nooit alleen.

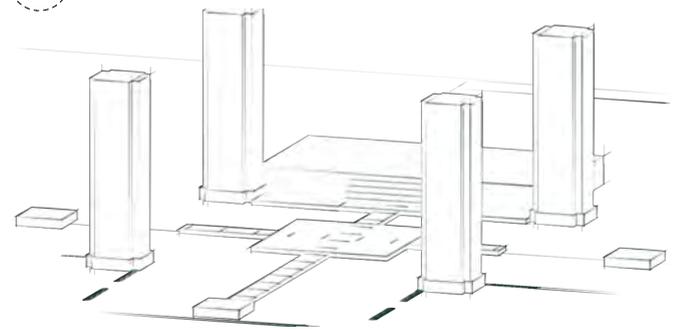
Het YeonDo ritueel is een zogenaemde ‘rite de passage’, een overgangsritueel. Dergelijke rituelen worden ingezet bij belangrijke scharnierpunten op de levenslijn: bij het volwassen-worden (denk aan de Bar Mitswa in het jodendom), het aangaan van relaties (denk aan het huwelijksritueel) en bij sterven. In veel, zo niet alle, culturen worden rituelen uitgevoerd om de gestorvene te begeleiden op zijn of haar reis naar het hiernamaals, de hemel, naar onbekende oorden voorbij het aardse bestaan. Dit overgangsritueel geldt niet alleen de overledene, maar is ook belangrijk voor de direct nabestaanden: zij moeten de overgang maken van een leven mét een dierbaar persoon naar een leven zónder. Direct nabestaanden maken door het overlijden van een geliefde de overgang van ‘echtgenoot of echtgenote’ naar ‘weduwnaar of weduwe’, van ‘kind van’ naar ‘wees’. Rituelen helpen bij een dergelijke overgang, of beter: markeren deze overgang.

Seung-Won Oh heeft het YeonDo ritueel als basis genomen voor het Bosch Requiem 2020. Teksten uit de psalmen die gebruikt worden in het traditionele, Koreaans YeonDo ritueel keren terug in dit moderne Requiem, in combinatie met enkele flarden uit de Latijnse Requiemtekst. Sommige van deze psalmen (de nummers 50, 62, 83 en 129 volgens de Latijnse telling) worden overigens ook in westerse christelijke tradities gezongen bij het waken bij een overledene. Seung-Won Oh brengt westers en oosterse tradities samen in deze compositie, onder andere door de teksten ten dele in het Koreaans, ten dele in het Latijn te laten zingen. Hierdoor wordt duidelijk: de dood is een universeel thema. Door de ruimtelijke opstelling van de uitvoerenden wordt het publiek

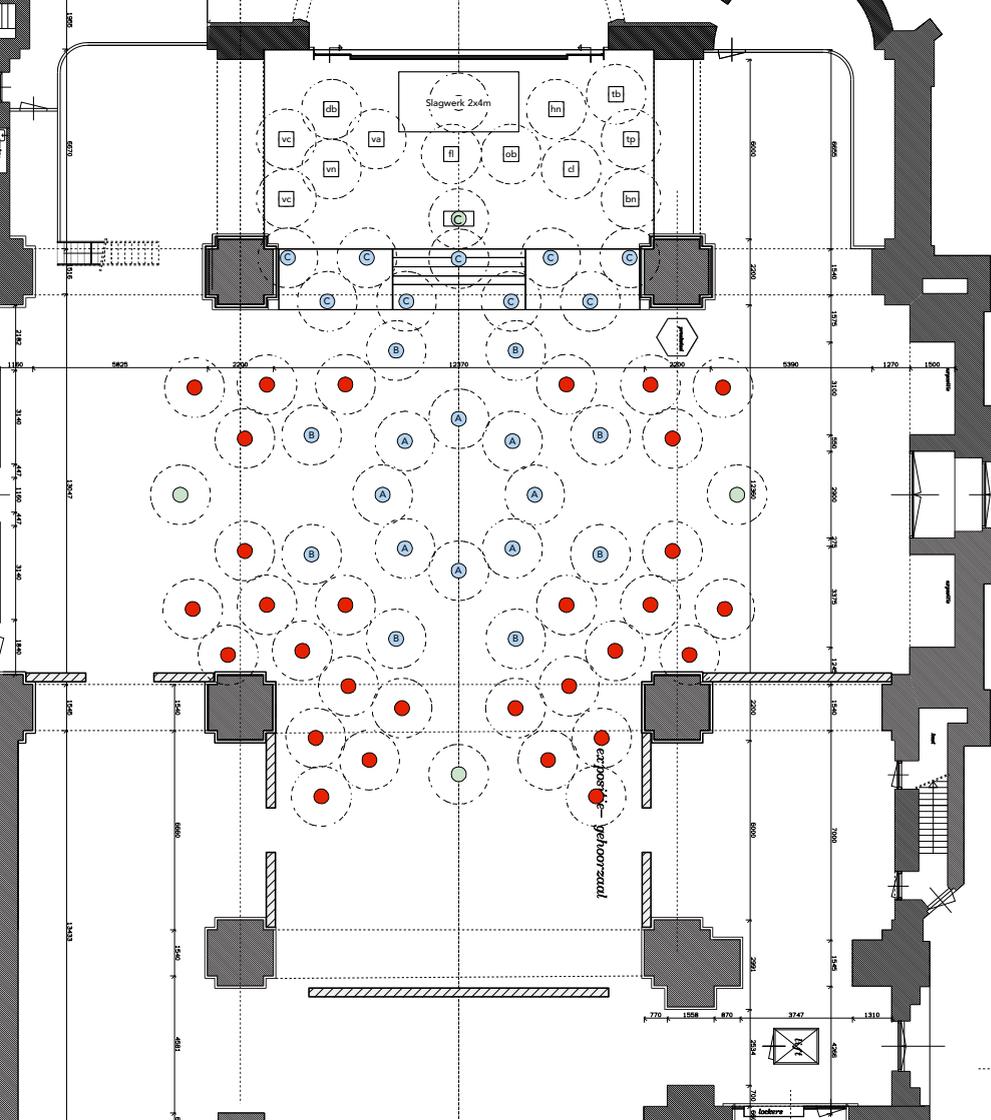
ondergedompeld in de klank. Het muzikale ritueel begint al bij de entrée van de concertzaal, als het publiek naar de plaats geleid wordt. De percussie-instrumenten symboliseren de processies bij de uitvaart en geven bovendien structuur aan de compositie. En het publiek neemt ook deel aan de uitvoering op het moment dat de bellen mogen klinken: symbool van respect voor de doden en het zuiveren van de zielen van de overledenen. En zo ontstaat een troostrijk muzikaal ritueel, waarin de muziek steeds ‘lichter’ wordt. Een muzikaal ritueel waarin uitvoerenden en publiek waken bij de doden van alle tijden en plaatsen, en wellicht in het bijzonder bij hen die overleden zijn aan Covid-19 – *words and sounds against death*.

- Audience
- Musician
- Singer

Schets publieksoptelling Jheronimus Bosch Art Center van 12 oktober, met 2 meter afstand van hart tot hart. (tekeningen: Tim van 't Hof)

- Audience
- Musician
- Singer - position in center
- Singer - position in audience
- Singer - position on stage

Schets publieksofstelling Jheronimus Bosch Art Center van 16 oktober, met plek voor 30 bezoekers.

Libretto
YeonDo [연도]

Seung-Won Oh

PART I

1 Prologue

2 Prayer 1 (instrumental music)

3 YeonDo 1: Psalm 129 (130) + Requiem Introitus

주여 나 깊고 그윽한 곳에서 네게 부르짖나이다.
주여 내 소리를 굽어 들으소서.
네 귀를 기울이사, 내 간구하는 소리를 들으소서.

주여 너 만일 죄악을 살피시면, 주여 누 능히 당하리이까.
주여 자비하심이 네 마음에 있으며,
또 네 훈명을 인하여 너를 기다렸나이다.

내 영혼이 주의 말씀을 인하여 기다렸으며,
내 영혼이 주께 바랐나이다.
새벽으로부터 밤 되기에 이르도록
이스라엘이 주께 바랄지어다.

불쌍히 여기심이 주의 마음에 있으며,
구속하시는 은혜 또한 그 마음에 충만하심이로다.
인하여 이스라엘을, 제 모든 죄악에서 친히 구속하시리로다.

주여 망자들에게 길이 평안함을 주소서.
영원한 빛이 저들에게 비치어지이다.
망자들이 평안함에 쉬어지이다. 아멘.

Psalm 130

Uit de diepte roep ik tot u, Heer,
Heer, hoor mijn stem,
wees aandachtig, luister
naar mijn roep om genade.

Als u de zonden blijft gedenken, Heer,
Heer, wie houdt dan stand?

Maar bij u is vergeving,
daarom eert men u met ontzag.

Ik zie uit naar de Heer,
mijn ziel ziet uit naar hem
en verlangt naar zijn woord,
mijn ziel verlangt naar de Heer,
meer dan wachters naar de morgen,
meer dan wachters uitzien naar de morgen.

Israël, hoop op de Heer!

Bij de Heer is genade, bij hem
is bevrijding, altijd weer.

Hij zal Israël bevrijden
uit al zijn zonden.

Geef hen eeuwige rust, Heer,
en eeuwig licht verlichte hen
Geef hen eeuwige rust, Amen.

4 Prayer 2

주여 망자들에게 길이 평안함을 주소서.
영원한 빛이 저들에게 비치어지이다.
망자들이 평안함에 쉬어지이다. 아멘.

Geef hen eeuwige rust, Heer,
en eeuwig licht verlichte hen
Geef hen eeuwige rust, Amen.

PART II

5 Procession 1

6 Deus Deus meus: Psalm 62 (63)

Deus Deus meus ad te de luce vigilo sitivit in te anima mea quam multipliciter tibi caro mea.

In terra deserta et in via et in aquosa sic in sancto apparui tibi ut viderem virtutem tuam et gloriam tuam.

Quoniam melior est misericordia tua super vitas labia mea laudabunt te.

Sicut adipe et pinguidine repleatur anima mea et labia exultationis laudabit os meum.

Si memor fui tui super stratum meum in matutinis meditabar in te.

Quia fuisti adiutor meus et in velamento alarum tuarum exultabo.

Adhesit anima mea post te me suscepit dextera tua.

Deus Deus meus ad te de luce vigilo sitivit in te anima mea quam multipliciter tibi caro mea.

Deus meus.

Psalm 63

God, u bent mijn God, u zoek ik,
naar u smacht mijn ziel,
naar u hunkert mijn lichaam,
in een dor en dorstig land, zonder water.
In het heiligdom heb ik u gezien,
uw macht en majesteit aanschouwd.

Uw liefde is meer dan het leven,
mijn lippen zingen uw lof.

Dan wordt mijn ziel verzadigd met uw overvloed,
jubel ligt op mijn lippen, mijn mond zal u loven.

Liggend op mijn bed denk ik aan u,
wakend in de nacht prevel ik uw naam.

U bent altijd mijn hulp geweest,
ik juichte in de schaduw van uw vleugels.

Ik ben aan u gehecht, met heel mijn ziel,
uw rechterhand houdt mij vast.

God, u bent mijn God, u zoek ik,
naar u smacht mijn ziel,

naar u hunkert mijn lichaam.
Mijn God.

7 Procession 2

8 하느님 자비하시니: Psalm 50 (51)

하느님, 자비하시니 저를 불쌍히 여기소서.

애련함이 크오시니 저의 죄를 없이하소서.

제 잘못을 말끔히 씻어주시고 제 허물을 깨끗이 없애주소서.

당신께서는 마음의 진실을 반기시니 가슴 깊이 슬기를 제게 가르치시나이다.

정화수의 채로써 제게 뿌려주소서. 저는 곧 깨끗하여지리이다.

저를 씻어주소서. 눈보다 더 희어지리이다.

기쁨과 즐거움을 돌려주시어 바수어진 뼈들이 춤추게 하옵소서.

하느님, 자비하시니 저를 불쌍히 여기소서.

애련함이 크오시니 저의 죄를 없이하소서.

하느님,

Psalm 51

Wees mij genadig, God, in uw trouw,
u bent vol erbarmen, doe mijn daden teniet,
Was mij schoon van alle schuld,
reinig mij van mijn zonden.
U wilt dat waarheid mij vervult,
u leert mij wijsheid, diep in mijn hart.
Neem met majoraan mijn zonden weg en ik word rein,
was mij en ik word witter dan sneeuw.
Laat mij vreugde en blijdschap horen:
u hebt mij gebroken, laat mij ook juichen.
Wees mij genadig, God, in uw trouw,
u bent vol erbarmen, doe mijn daden teniet.
God.

9 Procession 3

10 Averte faciem tuam: Psalm 50 (51)

Averte faciem tuam a peccatis meis et omnes iniquitates meas dele.
Cor mundum crea in me Deus et spiritum rectum innova in visceribus meis.
Ne proicias me a facie tua et spiritum sanctum tuum ne auferas a me.
Redde mihi laetitiam salutaris tui et spiritu principali confirma me.
Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meae exultabit lingua mea
iustitiam tuam.
Domine labia mea aperies et os meum adnuntiabit laudem tuam.
Sacrificium Deo spiritus contribulatus cor contritum et humiliatum
Deus non despicies.
Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion ut aedificentur muri
Hierusalem.

Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam.
Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me.
Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam, Amen.

Psalm 51

Sluit uw ogen voor mijn zonden
en doe heel mijn schuld teniet.
Schep, o God, een zuiver hart in mij,
vernieuw mijn geest, maak mij standvastig,
verban mij niet uit uw nabijheid,
neem uw heilige geest niet van mij weg.
Red mij, geef mij de vreugde van vroeger,
de kracht van een sterke geest.
U bent de God die mij redt,
bevrijd mij, God, van de dreigende dood,
en ik zal juichen om uw gerechtigheid.
Ontsluit mijn lippen, Heer,
en mijn mond zal uw lof verkondigen.
Het offer voor God is een gebroken geest;
een gebroken en verbrijzeld hart
zult u, God, niet verachten.
Wees Sion welgezind en schenk het voorspoed,
bouw de muren van Jeruzalem weer op.

Heer, wees mij genadig, uit uw grote goedheid.
Was mij grondig van mijn goddeloosheid: en reinig mij van mijn zonde.
Heer, wees mij genadig, uit uw grote goedheid.

11 Procession 4

PART III

12 Prayer 3

13 YeonDo 2: Psalm 129 (130) + Requiem Introites

Alto

De profundis clamavi ad te Domine.

Domine exaudi vocem meam fiant aures tuae intendentem in vocem deprecationis meae.

Si iniquitates observabis Domine Domine quis sustinebit.

Speravit anima mea in Domino.

Quia apud Dominum misericordia et copiosa apud eum redemptio.

De profundis clamavi ad te Domine.

망자들이 평안함에 쉬어지이다. 아멘.

Uit de diepte roep ik tot u, Heer,

Heer, hoor mijn stem,

wees aandachtig, luister naar mijn roep om genade.

Als u de zonden blijft gedenken, Heer,

Heer, wie houdt dan stand?

Ik zie uit naar de Heer,

mijn ziel ziet uit naar hem en verlangt naar zijn woord,

Israël, hoop op de Heer!

Bij de Heer is genade, bij hem

is bevrijding, altijd weer.

Geef hen eeuwige rust, Amen.

Koor

Psalm 129 (130)

주여 나 깊고 그윽한 곳에서 네게 부르짖나이다.

주여 내 소리를 굽어 들으소서.

네 귀를 기울이사, 내 간구하는 소리를 들으소서.

주여 너 만일 죄악을 살피시면, 주여 누 능히 당하리이까.

주여 자비하심이 네 마음에 있으며,

또 네 훈명을 인하여 너를 기다렸나이다.

내 영혼이 주의 말씀을 인하여 기다렸으며,

내 영혼이 주께 바랐나이다.

새벽으로부터 밤 되기에 이르도록

이스라엘이 주께 바랄지어다.

불쌍히 여기심이 주의 마음에 있으며,

구속하시는 은혜 또한 그 마음에 충만하심이로다.

인하여 이스라엘을, 제 모든 죄악에서 친히 구속하시리로다.

주여 망자들에게 길이 평안함을 주소서.

영원한 빛이 저들에게 비치어지이다.

망자들이 평안함에 쉬어지이다. 아멘.

Psalm 130

Uit de diepte roep ik tot u, Heer,

Heer, hoor mijn stem,

wees aandachtig, luister

naar mijn roep om genade.

Als u de zonden blijft gedenken, Heer,
Heer, wie houdt dan stand?
Ik zie uit naar de Heer,
mijn ziel ziet uit naar hem
en verlangt naar zijn woord,
Israël, hoop op de Heer!
Bij de Heer is genade, bij hem
is bevrijding, altijd weer.
Uit de diepte roep ik tot u, Heer.

14 Toll of bells

Domine Deus virtutum exaudi orationem meam auribus percipe
Deus.
Quia misericordiam et veritatem diligit Deus gratiam et gloriam
dabit Dominus.

Psalm 83 (84)

Heer, God van de hemelse machten, hoor mijn gebed.
Genade en glorie schenkt de Heer.
Zijn weldaden weigert hij niet
aan wie onbevangen op weg gaan.

15 Ascension

16 Lux æterna

Lux æterna luceat eis, Domine:
Cum Sanctis tuis in æternum:
quia pius es.
Requiem æternam dona eis, Domine:
et lux perpetua luceat eis.
Cum Sanctis tuis in æternum:
quia pius es.
Lux æterna
Requiem æternam.

Laat het eeuwig licht op hen schijnen, O Heer
voor eeuwig bij uw heiligen,
omdat Gij liefdevol zijt.
Schenk hun eeuwige rust, O Heer;
en laat het eeuwig licht op hen schijnen.
Omdat Gij liefdevol zijt,
voor eeuwig bij uw heiligen.
Eeuwig licht, eeuwige rust.

17 Prayer 4

18 Epilogue

Vertaling psalmen: Nieuwe Bijbelvertaling (2005).

Biografieën

SEUNG-WON OH

'Oh, een naam om te onthouden', schreef *de Volkskrant* in 2005. Sindsdien werkt de Zuid-Koreaanse componist Seung-Won Oh aan een lijvig oeuvre waarin ze westerse compositietechnieken verbindt met oosterse concepten. Ze ontving de Toonzettersprijs, de Guggenheim Midcareer Award en opdrachten van onder meer Huddersfield Contemporary Music Festival (VK), Tanglewood Music Centre (VS), Transit Festival (BE) en November Music. Binnen haar werk neemt muziektheater een bijzondere plek in. Voor *Words and Beyond: Nan Sul Hun* (2014) werkte ze samen met Slagwerk Den Haag, dansers en twee musici die gespecialiseerd waren in klassieke, Koreaanse hofmuziek. 'Prachtig muziektheater van een onaardse en bijna onwerkelijke schoonheid', schreef *Theaterkrant*.

Seung-Won Oh
foto van haar website
www.seungwonoh.org

Seung-Won Oh studeerde compositie aan universiteiten en conservatoria in Zuid-Korea, de Verenigde Staten en Nederland. Ze veranderde haar naam enkele jaren geleden van Seung-Ah Oh in Seung-Won Oh.

HELENA RASKER

Naast het barokke en klassiek-romantische repertoire richt de Nederlandse alt Helena Rasker zich veelal op moderne muziek. Ze is regelmatig te vinden op het podium van De Nationale Opera en werkte samen met componist George Benjamin, Ensemble Modern en dirigenten als Marc Minkowski, Marc Albrecht en Antonio Pappano. Ook stond ze op het podium van de Royal Opera Covent Garden in Londen en de Deutsche Oper in Berlijn.

CAPPELLA PRATENSIS

Het in 's-Hertogenbosch gevestigde vocaal ensemble Cappella Pratensis bestaat ruim dertig jaar en koestert, onderhoudt en ontwikkelt de polyfone muziek uit de vijftiende en zestiende eeuw op een kwalitatief hoogstaande en historisch verantwoorde manier. Cappella Pratensis is dé ambassadeur voor uniek erfgoed van Noord-Brabant en de Zuidelijke Nederlanden. Waar de polyfone muziek vijfhonderd jaar geleden zelf werd gezien als vernieuwend, zoekt Cappella Pratensis vijf eeuwen later aansluiting bij de nieuwe muziek van nu. Het erfgoed wordt daarmee in een ander perspectief gezet en op een vernieuwende manier gepresenteerd.

NEW EUROPEAN ENSEMBLE

New European Ensemble werd in 2009 in Nederland opgericht door gepassioneerde musici uit heel Europa. De missie van het ensemble is om hedendaags en 20e-eeuws repertoire op een aangrijpende wijze te presenteren. Daarbij zoekt het ensemble vaak naar combinaties met film, literatuur, dans, theater en beeldende kunst. Componisten van internationale faam, onder wie Kaija Saariaho, Magnus Lindberg, Bright Sheng, Heinz Holliger, Mark Anthony Turnage, Anna Thorvaldsdóttir en Martijn Padding werken met en schrijven voor het ensemble dat in 2019 de Kersjes Prijs ontving.

MANOJ KAMPS

Manoj Kamps is een Nederlands / Sri Lankaanse queer dirigent, theatermaker en componist, die thuis is in een breed repertoire, variërend van barok tot hedendaags. Manoj dirigeerde en co-creëerde *FAUST* (working title) bij De Nationale Opera en dirigeerde o.a. de semiscenische premiere van *MILA, Great Sorcerer* van Andrea Clearfield in het Prototype Festival, New York, Händels *Giulio Cesare* bij Opera North en de kameropera *Be With Me Now* op het Festival d'Aix-en-Provence.

MADELEINE MATZER

Madeleine Matzer is artistiek leider van MATZER Theaterproducties. Ze volgde de Toneelschool in Maastricht en regisseerde tal van voorstellingen voor volwassenen en jeugd. In 2005 richtte ze MATZER Theaterproducties op. Sindsdien is MATZER huisgezelschap bij de Verkadefabriek in 's-Hertogenbosch. Madeleine Matzer maakte veelgeprezen voorstellingen als *Knielen op een bed violen* en *Niemand wacht op je*.

JUR VAN DER LECQ

Jur van der Lecq volgde zijn theateropleiding aan de Hogeschool voor de Kunsten in Utrecht. Na zijn afstuderen was hij werkzaam als theaterdocent, acteur en regisseur bij diverse Nederlandse en Belgische theatergezelschappen. Daarnaast was hij veelvuldig als acteur te zien in Nederlandse films en televisieseries. Bij MATZER Theaterproducties speelde hij onder meer in *Voetbalvaders* en *Lui*.

TIM VAN 'T HOF

Tim van 't Hof is een internationaal opererende lichtontwerper en theatermaker. Hij behaalde zijn Bachelor of Theatre aan de Amsterdamse

Hogeschool voor de Kunsten waarna hij zich verder specialiseerde in licht met een Master of Fine Arts aan de New York University. Op dit moment is Van 't Hof verbonden aan een divers aantal productiehuzen en gezelschappen wereldwijd, waaronder de Royal Academy of Music in Londen.

MARTIN HOONDERT

Martin Hoondert is universitair hoofddocent / associate professor aan de Universiteit van Tilburg. In zijn onderzoek houdt hij zich bezig met muziek en de dood: het moderne Requiem als verklanking van visies op de dood, Requiemconcerten, muzikale repertoires bij uitvaartrituelen, muziek en rouw, muziek en troost. Daarnaast richt zijn onderzoek zich op rituelen en (muzikale) monumenten in de context van herdenkingen, met name herdenkingen van oorlogen (Eerste en Tweede Wereldoorlog) en genocide (met name Rwanda en Srebrenica).

Medewerkers

YEONDO

compositie Seung-Won Oh

dirigent Manoj Kamps

alt Helena Rasker

CAPPELLA PRATENSIS

bovenzanger Stratton Bull, Andrew Hallock

hoogconter Korneel van Neste, Lior Leibovici

tenor Peter de Laurentiis, Julian Podger

laagconter Máté Bruckner, Marc Busnel

NEW EUROPEAN ENSEMBLE

fluit Felicia van den End

hobo Maxime le Minter

klarinet James Meldrum

fagot Amber Mallee

trompet Chloe Abbott

trombone Sebastiaan Kemner

hoorn Liz Hunfeld

viol Rada Ovcharova, Maria Kousznetsova

altviol Emlyn Stam

cello Willem Stam

contrabas Marijn van Prooijen

percussie Pepe Garcia, Joey Marijs, Jeroen Geevers en

Natalia Alvarez- Arenas Arias

regie Madeleine Matzer en Jur van der Lecq (MATZER Producties)

creatief producent Geeske Coebergh

lichtontwerp Tim van 't Hof

lichttechniek Tim van 't Hof en Wout Panis

met dank aan de heer J. Timmermans , Wies van Aken,
Jheronimus Bosch Art Center, Ampco Flashlight Utrecht,
Pustjens Percussion Products/Michel Weekhout, Deuss Music,
Marie Antoinette Sondeijker

Colofon

Teksten

Interview met Seung-Won Oh:
Nicoline Baartman, ©VPRO
Een muzikaal ritueel tegen de
dood: Martin Hoondert

Tekstbijdragen

Mark van der Voort

Campagnebeeld

Lise Bruyneel, La fabrique des
regards

Logo Bosch Requiem

Anke Schalk

Grafisch ontwerp

Bart Smit, De Twee Snoeken

Drukker

Drukkerij Tielen, Boxtel

In opdracht van

November Music

Oplage

500 exemplaren

ISBN

978-90-77955-44-4

's-Hertogenbosch

www.novembermusic.net